

IDEX 2017 ve Ortadoğu Savunma Pazarı

IDEX 2017'nin en dikkat çekici katılımcısı Çin idi. Sekiz Çinli şirket, geniş bir yelpazede ürün ve sistem sergilediler. Ortadoğu'nun bu en önemli savunma etkinliğine bu denli geniş katılımı, Çin'in bölgedeki savunma pazarına daha yoğun bir biçimde girmeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim IŞİD ile mücadele ve Yemen harekâtı nedeniyle bölge ülkelerinin tedarik faaliyetlerinde ABD ve Avrupa dışı kaynakların ağırlığı artış eğiliminde.

Arda MEVLÜTOĞLU

19-23 Şubat tarihleri arasında Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) başkenti Abu Dabi'de düzenlenen IDEX 2017 savunma sanayii fuar ve konferansı ile NAVDEX 2017 askerî denizcilik fuar ve konferansı, Ortadoğu ülkelerinin savunma ve güvenlik alanındaki gündemlerine ışık tuttu. Her iki fuarda, 57 ülkeden savunma ve havacılık alanında faaliyet gösteren 1.200'den fazla şirket ürün ve çözümlerini sergiledi.

IDEX 2017'de, IŞİD ile mücadele, Yemen harekâtı, İran ile Körfez ülkelerinin askerî rekabeti gibi gündem maddelerinin yansımaları mevcuttu. Bölge ülkelerinin tedarik ve modernizasyon ihtiyaçları, sergilenen ürün ve çözümlerde net şekilde görülmekteydi. Fuarda, ev sahibi BAE başta olmak üzere bölge ülkelerinin yerli savunma sanayii kabiliyetlerinin geliştirilmesine verdikleri önem de ön plandaydı.

Yemen harekâtı, Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyon güçlerinin hava saldırıları şeklinde başladı. Ancak harekât kısa süre içinde kara birliklerinin ülkeye girmesi ve savaş gemilerinin Yemen'i ablukaya alması ile tüm kuvvetlerin bir arada görev yaptığı bir operasyona dönüştü. Koalisyon güçlerinin yüksek mühimmat sarf miktarları, havadan atılan ve topçu mühimmatına ihtiyacı artırdı. Benzer bir durum, IŞİD ile mücadele eden Irak güvenlik güçleri için

de geçerli: Özellikle havadan atılan güdümlü mühimmat kullanımı, tahminlerin ötesinde yüksek seviyelerde gerçekleşmekte. Bunun en başta gelen sebebi, IŞİD gibi örgütlerin, manevra kabiliyeti yüksek, küçük gruplarla hareket etmesi. Bu tip tehditlerle mücadele için tespit, teşhis, takip ve önleme çevriminin çok kısa bir zaman zarfında tamamlanması gerekiyor. Dolayısıyla insansız hava araçları (İHA), havadan atılan güdümlü füze ve bombalar ile güdümlü topçu mermilerinin önemi artıyor. Bu eğilim, pek çok katılımcının sergilediği güdümlü ve klasik mühimmat sisteminde görülmekteydi.

Çin Hamlesi

IDEX 2017'nin en dikkat çekici katılımcısı Çin idi. Sekiz Çinli şirket, geniş bir yelpazede ürün ve sistem sergilediler. Ortadoğu'nun bu en önemli savunma etkinliğine bu denli geniş katılımı, Çin'in bölgedeki savunma pazarına daha yoğun bir biçimde girmeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim IŞİD ile mücadele ve Yemen harekâtı nedeniyle bölge ülkelerinin tedarik faaliyetlerinde ABD ve Avrupa dışı kaynakların ağırlığı artış eğiliminde. Bu kapsamda Çin'in, Mısır, Suudi Arabistan, Irak ve BAE gibi ülkelerle savunma sanayii işbirliği son dönemde kayda değer şekilde gelişti.

Çin Devlet Bilim, Teknoloji ve Sanayi İdaresi himayesinde fuarda yer alan sekiz şirketten NORINCO, kara sistemleri ve mühimmat ailesini sergiledi. Şirketin sergilediği ürünler arasında ilk kez geçtiğimiz Kasım ayında kamuoyuna tanıtılan VT5 hafif tankı, çok namlulu topçu roketleri, zırhlı personel taşıyıcı araçlar ve zırhlı muharebe araçları bulunuyordu.

Çin'in teklif ettiği ürünler arasında topçu sistemleri önemli yer tutmaktaydı. Ortadoğu ordularının envanterinde önemli yeri olan çok namlulu roket atar (ÇNRA) sistemlerinden olan SR5, AR3 NORINCO tarafından, A200/300, M20, WS-3A / 33 / 43 ise bir diğer katılımcı şirket olan ALIT tarafından sergilendi. ABD yapımı HIMARS topçu roketinin muadili sayılabilecek SR5 sisteminden Bahreyn, 2016 yılında dört adet teslim almıştı. SR5, 122mm ve 220mm çaplı topçu roketlerini ateşleyebiliyor. ALIT üretimi güdümlü topçu roketi olan A300 ise, bir BAE şirketi olan Al Jaber Land Systems tarafından geliştirilen TCL adlı ÇNRA sisteminde kullanılıyor. Bilindiği gibi BAE, kara kuvvetlerinin kullanımı için Türkiye'den ROKETSAN üretimi büyük miktarda topçu roketi tedarik etmişti.

Çinli katılımcıların en dikkat çeken ürün aileleri arasında İHA sistemleri bulunmaktaydı. Bir

süredir insansız sistemler pazarında önemli bir çıkış yakalayan Çin, CH serisi İHA'lar ile Ortadoğu'da önemli satış başarıları yakalamış bulunuyor.

SIPRI veritabanına göre Çin, 2015 yılında Irak'a dört adet silahlı CH-4B modeli İHA teslim etti. Bu İHA'lar IŞİD'e karşı yürütülen operasyonlarda AR-1 güdümlü füzeleri ve FT-9 güdümlü bombalarını kullanıyorlar. Irak'ın ardından Mısır da, bilinmeyen bir miktar silahlı CH-4 tedarik etmişti. BAE ve Suudi Arabistan'ın da CH-4B silahlı İHA'ları Yemen'de kullandıkları biliniyor. CH-4'e ilaveten Chengdu Şirketi üretimi Wing Loong serisi İHA'lar da BAE, Mısır ve Suudi Arabistan tarafından kullanılmakta.

Öte yandan Çinli Xinhua Haber Ajansı 28 Şubat günü, Suudi Arabistan'ın, CH serisi İHA'ların lisans altında üretilmesi için Çin ile anlaşmaya vardığını duyurdu. Bu anlaşma, Çin'in İHA sistemleri alanında Ortadoğu pazarındaki hâkimiyetini pekiştirmesine vesile olabilir.

Çin'in Ortadoğu'daki İHA başarısının önemli bir istisnası ise BAE. Bu ülke, 2015 yılında ABD'li General Atomics Şirketine USD197 milyon tutarında Predator XP İHA sistemi siparişi vermişti. 35 saat havada kalabilen Predator XP, ABD Hava Kuvvetleri envanterindeki RQ-1 Predator'ün silahsız ihraç versiyonu. Teslimatların tamamlandığı projenin kaç hava aracı ve yer kontrol istasyonunu kapsadığı açıklanmamıştı.

İmzalanan Anlaşmalar

Fuar, BAE'nin önemli tedarik projelerinde imza törenlerine de

ev sahipliği yaptı. Fuar süresince BAE, toplam 1,4 milyar dolar tutarında savunma tedarik sözleşmesi imzaladı.

Türkiye'yi de ilgilendiren önemli gelişme, zırhlı araç üreticisi OTOKAR ile BAE'li Tawazun arasında, BAE ordusunun ihtiyacı olan 8x8 tekerlekli zırhlı muharebe araçlarının ortak üretimi için Al Jasoor adlı bir ortak girişim şirketinin kuruluş sözleşmesinin imzalanması idi. OTOKAR tarafından geliştirilmiş olan Arma adlı zırhlı aracın, BAE ordu ihtiyaçlarına göre tadil edilmiş bir türevi, Rabdan adı ile Al Jasoor tarafından BAE'de üretilecek. OTOKAR'ın %49 hissesine sahip olduğu Al Jasoor'un 700 civarında Rabdan üretim teslim etmesi bekleniyor.

Fuarda BAE ordusu için ayrıca ABD'li Oshkosh ile 750 adet mayına karşı korumalı (MRAP; Mine Resistant Ambush Protected) zırhlı araç alımı için 381 milyon dolarlık bir sözleşme imzalandı. Sözleşmeye konu olan M-ATV tipi araçlar aynı zamanda, ABD ordusu envanterindeki "Hummer" olarak bilinen HMMWV taktik tekerlekli araçların yerini alıyor. BAE'nin, Yemen harekâtı sırasında uğradığı kayıplar ve Ortadoğu'da el yapımı patlayıcıların (EYP) teşkil ettiği tehdit, MRAP tipi araçlara talebi artırmış durumda. Bu talep artışı fuarda da, sergilenen zırhlı araçların sayı ve çeşitliliğinde somutlaşmıştı. IDEX sırasında imzalanan dikkat çekici bir diğer sözleşme, BAE'nin ABD'li General Atomics'e verdiği ilave Predator XP siparişi oldu. Predator İHA'sının ihracat versiyonu.

BAE ayrıca, Rus Rosoboroneksport ile Kornet tanksavar güdümlü füzelerin tedariki için yaklaşık 710 milyon dolarlık bir sözleşme imzaladı. BAE ordusu bu

füzeleri, BMP-3 zırhlı muharebe araçlarında ve Nmir Ajban 4x4 taktik tekerlekli araçlarda kullanıyor. Söz konusu araçlar, Yemen harekâtında aktif rol almıştı. ABD'li Raytheon'a da yaklaşık 354 milyon dolar tutarında bir sipariş verildi. BAE'li Tawazun, Raytheon lisansı ile Talon adlı lazer güdümlü roketlerin üretimini gerçekleştiriyor. BAE, bu roketlerle aynı sınıfta olan Cirit'ten de yüklü bir miktar RO-KETSAN'dan temin etmiş, bunları Yemen'de başarıyla kullanmıştı.

Tawazun'un fuarda Belarus Devlet Askerî-Endüstriyel Komitesi ile bir işbirliği ve teknoloji transferi anlaşması imzalaması ise dikkat çekiciydi. BAE ordusunda bulunan Rus yapımı BMP-3 zırhlı muharebe araçlarının bakım ve onarımını da içeren anlaşma, BAE özelinde Körfez ülkelerinin savunma ürün ve hizmet kaynaklarını çeşitlendirme çabalarının bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Trendler

Yemen harekâtı ve IŞİD'e karşı yürütülen operasyonlar, bölge ülkelerinin savunma tedarik ve modernizasyon projelerinin gündemini belirlemiş görünüyor. IDEX fuarı da bu durumun bir göstergesi idi. Bu kapsamda öne çıkan sistemler şu şekilde özetlenebilir:

Zırh koruması yüksek kara araçları: Özellikle el yapımı patlayıcılara (EYP) karşı koruması artırılmış, personel ve yük naklinde kullanılan araçlara talep büyük oranda artmış durumda. IŞİD gibi örgütler, EYP'leri gelişmiş taktiklerle kullanmakta. Herhangi bir belirgin cephe hattı olmayan, asimetrik harp ortamında ve özellikle şehir ortamında EYP'lerin teşkil ettiği tehdit daha da artmış durumda. Sadece muharip birliklere değil,

bunlara destek sağlayan araçlar da EYP'ler nedeniyle ciddi kayıplar vermekte. Dolayısıyla muharip araçlara ilaveten, personel ve yük naklinde kullanılan araçların da yüksek zırh korumasına sahip olması artık bir gereklilik haline geldi. Suriye, Irak ve Yemen bu açıdan birer laboratuvar işlevi görmekte.

İnsansız sistemler: Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte insansız sistemlerin kabiliyetleri de hızla gelişti. Başta İHA'lar olmak üzere bu tür sistemler, çok farklı görevlerde kullanılabilirler. Ortadoğu pazarı özelinde insansız sistemlere talep daha ziyade, silahlı keşif ve farklı algılayıcı sistemler ile donatılmış istihbarat görevleri yapabilecek İHA'lara yönelik. Silahlı keşif görevlerine yönelik İHA'larda Çin'in bariz bir pazar hakimiyeti bulunuyor. Bunda en önemli etken, bu alanda en önde gelen iki üreticinin ABD ve İsrail olması. İsrail, bilinen nedenlerden dolayı Ortadoğu pazarında bir aktör değil. ABD'nin ise İHA'lara yönelik ihracat politikası oldukça katı ve kısıtlayıcı; nitekim bu ülke ile yakın ilişkileri bulunan BAE bile ancak silahsız Predator XP tedarik edebilmişti. Avrupa'da ise, muadil yetenekte bir platform çözümü bulunmuyor. Dolayısıyla Çin, hem herhangi bir politik kısıtlama uygulamaması hem de düşük maliyeti nedeniyle cazip bir alternatif olarak öne çıkıyor.

Keşif-gözetleme ve istihbarat görevli İHA'larda ise, geniş kara alanları ve Körfez deniz trafiğinin gözetlenmesi ihtiyaçları nedeniyle sadece elektro optik kameralar değil, aynı zamanda deniz gözetleme radarları ve elektronik istihbarat (ELINT) ve sinyal istihbaratı (SIGINT) sistemleri ile donatılmış İHA'lara yoğun talep söz konusu.

Patlayıcı tespit ve imha sistemleri: Terör örgütlerinin EYP geliştirme ve kullanma konusunda sergiledikleri elastikiyet ve inovasyon kabiliyeti, çoğu ülkenin istihbarat ve güvenlik servisini sürkلسة etmiş bulunuyor. Bu tehditlerin önceden tespit edilmesi ve etkisiz hale getirilmesine yönelik teknolojiler, savunma sektörünün gündeminin öncelikli maddelerinden.

Mühimmatlar: IŞİD ile yürütülen mücadele ve Yemen harekâtı, asimetrik harp ortamında klasik ve güdümlü mühimmat sarfiyat hızının, öngörü ve hesaplamaların çok üstünde gerçekleştiğini ortaya koydu. Bu da, aktif harekât yürüten ülkeler için, cephane stoklarının hızlı bir şekilde ikame edilmesi ihtiyacını doğurdu. Öte yandan IŞİD gibi örgütlerin manevra kabiliyeti yüksek, vurkaç tipi saldırılarda etkin küçük gruplarla hareket etmesi, bunların hızlı şekilde tespit ve teşhis edilip imha edilmesini gerekli kılmakta. Bu nedenle de, maliyeti düşük ancak isabet hassasiyeti yüksek güdümlü topçu mühimmatları ile havadan (taarruz helikopterleri ve uçakları ile İHA'lardan) atılabilen güdümlü bomba ve füzelerine talep artmış durumda.

Sonuç

IDEX ve NAVDEX fuarlarının vurguladığı önemli bir husus, petrol fiyatlarının Körfez ülkelerinin savunma tedarik programlarına etkisi idi. Fuar sırasında imzalanan anlaşmaların toplam mali boyutu, öncekilere kıyasla epey düşüktü. Bu ekonomik durumun özellikle Irak ve Suudi Arabistan'ı, maliyet-etkin, alternatif kaynak arayışına yönlendirdiği, bu kapsamda Çin ve Güney Kore gibi ülkelerin öne çıktığı değerlendirilmeleri mevcut. Petrol fiyatlarının önümüzdeki dönemdeki seyrinin, Ortadoğu

savunma pazarındaki tercih ve öncelikleri doğrudan etkilemeye devam edeceği muhakkak.

Son 10 yıllık dönemde BAE ve Suudi Arabistan başta olmak üzere çoğu Ortadoğu ülkesinin savunma tedarik programlarını yerli sanayii geliştirmek için bir vasıta olarak kullandıkları görülüyor. Offset ve yabancı ortak ile ortak girişim gibi modeller ile teknoloji ve "know-how" transferi, bu ülkelerin birinci önceliği haline gelmiş durumda. Bu nedenle de Körfez bölgesinde iş yapmak isteyen yabancı savunma şirketleri, yerli ortak arayışlarını hızlandırmış bulunuyorlar.

Yemen harekâtı ile birlikte gündeme gelen acil ihtiyaçlar ve bunların temininde karşılaşılan zorluklar, ekonomik etkenler ile birleşince Ortadoğu ülkelerini alternatif kaynaklara yönlendirmiş görünüyor. Bu kapsamda Çin, Güney Kore, Ukrayna, Güney Afrika gibi ülkelerin bölge pazarından aldığı paylarda belirgin bir artış söz konusu. Cazip teknoloji transferi ve ortak geliştirme teklifleri ile bu ülkeler artan miktarlarda iş almaya; ABD ve Avrupa ülkelerinin tekel olduğu konularda ciddi rakip haline gelmeye başladılar.

Bu ana hatlardan hareketle, Türk savunma sanayii için Ortadoğu pazarının, bölge dinamikleri doğru okunduğu ve tutarlı bir strateji izlendiği takdirde ciddi bir potansiyel taşıdığı değerlendirilebilir. Türkiye'nin, gelişen savunma sanayiinin kazanımlarını korumak için katma değeri yüksek sistem ve çözümleri bölgeye ihraç etmeye başlaması, diğer pazarlar için de pozisyonunu güçlendirebilir. ○

Savunma Politikaları Araştırmacısı